

KAFKASÖTESİ'NDE İLK “BABİY BUNT” HAREKETİ*

İlahı KHANTAMİROVA**

Öz: XX. yüzyılın başlarında Rusya İmparatorluğu'nda “Babiy Bunt” yani “Kadın İsyanı” denilen hareket ortaya çıktı. Hareketin oluşum sebebi, I. Dünya Savaşı'nın açığa çıkardığı ekonomik durumdu. Savaş sonucunda ortaya çıkan kıtlık ve açlık, eşleri savaşan kadınları isyana sevk etmişti. Kısa sürede imparatorluğun en ücra sınırları da dahil olacak şekilde bütün topraklarına yayılan isyan, imparatorluğun önemli noktalarından biri olan Güney Kafkasya'da da etkisini gösterdi. Önemli bir sanayi şehri olan Bakü, 1914 yılının Şubat ayında kadınların itirazlarının merkezine dönüştü.

Bakü'deki olaylar, ilk günlerde gizli tutulmaya çalışılsa da kısa süre sonra olayla ilgili haberler basında yer almaya başladı.

Mevcut çalışmada “Babiy Bunt” olaylarının tarihi, kısa şekilde incelendikten sonra Bakü'deki Şubat olayları hatıratlara ve dönemin basın örneklerine göre ele alınmıştır. Olayları gerçekleştiren kadınların amaçları, halkın ve yönetici sınıfının bu olaylara olan tepkisi makalede ele alınmıştır.

Aynı zamanda belirtmek gerekir ki Rusya İmparatorluğu'ndaki bu olaylar, dünyada başlamış kadın hareketinin mantıksal bir devamı niteliğindedir.

Anahtar kelimeler: Kadın, basın, Bakü, Rusya İmparatorluğu, hareket, Babiy Bunt.

The First “Babi Bunty” Riot in South Caucasia

Abstract: In the early 20th century Russian Empire a number women-led riots called “Babi Bunty” manifested. The underlying reason of such actions was actually the economic outcome of the WWI. Famine and scarcity at the end of the war led women whose spouses were fighting to a number of spontaneous protests. The protests that in a short time reached even the furthest margins of the Empire, demonstrated their impact over South Caucasia, a significant part of the Empire. Baku, a substantial industrial city of the Empire became the epicenter of protests by February 1914.

This study discusses the short history of these women-led riots and then it comprehensively analyzes the February protests in Baku by referring to contemporary memorandums and media coverage. The paper focuses on the aims of the rioting women and the reaction of local administrators to the protests.

Moreover, such actions in the Russian Empire could be evaluated as a logical continuation of women's movements manifesting in the modern world.

Keywords: Woman, press, Baku, Russian Empire, riot, Babi Bunty.

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 15.02.2022 - 08.04.2022

** Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi, ilahakhantamirova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5192-1676.

Giriş

18. yüzyılda, Fransız ve Amerikan devrimlerinin etkisiyle özgürlük ve insan hakları gibi düşünceler geniş kitlelere yayıldı (Effiong, 2020). Özellikle Fransız devriminden sonra elde edilen özgürlük ve eşitlikler, kadınların da kendi hakları için mücadelesinin başlangıcı oldu. 19. yüzyılda başlayan siyasi, ekonomik, düşünsel hayattaki değişimler bu süreci daha da hızlandırdı (Kolay, 2015) ve kadın hareketi organize olmuş global bir hareket gibi ortaya çıktı. Örneğin, 1848 yılında New York'ta kadınların haklarını kapsayan *Prensipler Beyanı*'nın kabul edilmesi, kadınların teşkilatlanarak farklı oluşumlar kurmasına sebep oldu. 1890 yılında NAWSA'nın (National American Women Suffrage Association) oluşması ise dünyanın farklı yerlerindeki kadınların oy kullanma hakkı elde etmelerine katkı sağladı. Sonuçta 1918'de Birleşik Krallıkta, 1919'da Almanya'da, 1920'de Birleşik Devletler'de, 1931'de İspanya'da 1932'de Brezilya'da, 1944'de Fransa'da, 1945'de İtalya'da, 1946'da Japonya'da kadınlar, oy kullanma hakkına sahip oldular (Cova, 2012).

Aslına bakılırsa kadınların itirazları, daha XVI-XVII. yüzyıllarda lokal itirazlar şeklinde Avrupa'da başlamıştı. Lakin bu itirazlar, Batı dünyasıyla sınırlı kalmayarak Doğu'da da kendisine has şekilde gelişti. Buna örnek olarak, İran'daki *Babiler* hareketini gösterebiliriz. XIX. yüzyılın 40'lı ve 50'li yılları arasında meydana gelen ve *Zerrintac* lakaplı Tahire isimli kadın tarafından yönetilen bu hareket, bastırılrsa da Doğu dünyasındaki kadın mücadelesi tarihinin araştırılması açısından öneme sahiptir. Dünyada kadın hareketinin başlama sebeplerini incelerken tetikleyici faktörlerden en önemlisinin ekonomik durum olduğunu görüyoruz. Ağır vergi yükü, maaş azlığı, iş saatinin uzunluğu ve zor çalışma şartları, bunlardan bazılarıydı.

XX. yüzyılın başlarında Rusya İmparatorluğu'nda başlayan "Babiy Bunt" olayları da savaşın sebep olduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı ortaya çıktı. Rusya'nın birçok yerine yayılan bu isyanlardan biri de 14-16 Şubat 1916 tarihinde Bakü'de olmuştu. Bakü'deki bu isyanın özelliği, Zagafgasya'daki ilk kadın ayaklanması olmasıydı.

Araştırmamızın amacı, Bakü'deki 14-16 Şubat olaylarını, kadınların isyanının sebeplerini ve gidişatını elimizde olan kaynaklara dayanarak incelemektir. Aynı zamanda "Babiy Bunt" olaylarının merkezi olan Rusya İmparatorluğu'nun farklı yerlerindeki hareketler hakkında kısa bir değerlendirme de yapılacaktır.

Makalenin özelliği, konuyu dönemin yazılı basın kaynaklarına dayanarak ele almasıdır. Bakü, o dönem imparatorluğun önemli bir sanayi şehri olduğundan isyan hakkındaki haberler, kısa zamanda Rusya ve Azerbaycan basınında yayılmaya başladı. Makalenin yazılmasında özellikle "Basiret", "Doğru Söz" ve "Açık Söz" gazetelerindeki makalelerden faydalanılmıştır.

Bunun yanı sıra o dönemle ilgili yazılan hatıratlar da konuyla ilgili bilgi almamıza yardımcı oluyor. Kullanılan hatıratlardan biri, Manaf Süleymanov'un *Eşitdiklerim, Okuduklarım, Gördüklerim* isimli eseridir. Bahsedilen eser, isyan hakkında genel bilgi edinilmesi açısından oldukça önemlidir. Lakin belirtmemiz gerekir ki söz konusu eserdeki bilgiler, hatıra özelliği taşıyıp tarihi belgelere dayanmıyor. Dolayısıyla Manaf Süleymanov'un hatıralarından XIX. yüzyıl Bakü'sü ile ilgili kapsamlı bilgiler edinsek de bu eseri, güvenilir bir tarihsel kaynak olarak kabul edemeyiz.

Olayla ilgili bir diğer hatırat, Sovyet Ordusu Hava Kuvvetleri askeri Aleksey Şepelev Lavrentiyeviç'e aittir. Çocukluk dönemini Bakü'de geçirmiş Aleksey Şepelev'in *В Небе и На Земле* (Cennette ve Yeryüzünde) adlı hatıralarını incelediğimizde, Manaf Süleymanov'un hatıraları gibi burada da eksik ya da gerçeği yansıtmayan bilgilerin olduğunu görüyoruz. Ancak, bu iki eseri karşılaştıracak olursak M. Süleymanov'un yukarıda bahsettiğimiz eserinden aldığımız bilgiler, gerçeğe daha yakın olup bizde olayla ilgili bir fikir oluşturuyor.

Bununla beraber, makalede hatıratların güvenilir kaynaklar olmayıp bir veya birkaç kişinin bakışlarını kapsayan bilgiler olduğunu kabul ederek buradaki olayların basındaki haberlerle karşılaştırılmasına gerek duyulmuştur.

Makale hem Rusya İmparatorluğu'ndaki kadın hareketleri hakkında bilgi edinilmesine yol açması hem de Bakü'deki kadın hareketlerinin ortaya çıkış sebebinin ayrıntılı bir şekilde ortaya koyması yanı sıra konuyla ilgili kapsamlı bir akademik çalışmanın olmaması açısından tarihsel bir önem taşımaktadır.

1. "Babiy Bunt" Olayları ve Rusya İmparatorluğu

"Babiy Bunt" diye tarihe geçen kadın isyanları, XX. yüzyılın başlarında Rusya İmparatorluğu'nda geniş çapta yayılmış hareketlerdendi. Kadınlar, dönemin olaylarına kendilerine has bir şekilde itiraz ediyordu. Kadınların bu itirazları, anlamlı ölçüde etki gücüne sahipti ve erkeklerin de olaylara katılımını sağlıyordu. Birçok hâllerde de yönetim, bu isyanların karşısında durmak için bir dizi uzlaşma yolunu tercih etmek zorunda kalıyordu.

"Babiy Bunt" sözcüğü, Rusça menşeli olup etimolojik açıdan incelendiğinde Baba (Mustafaev ve Şerbinin, 1996, s. 30) "karı, avrat, Bunt ise (Mustafaev ve Şerbinin, 1996, s. 62) "isyan, ayaklanma, itaatsizlik" anlamlarına gelmektedir.

Çarlık Rusyası'nda kadınlar tarafından oluşturulan bu isyanların başlangıç tarihi, 1915 yılı (Engl, 2010, ss. 148-178) olup I. Dünya Savaşı dönemine denk gelmektedir. Bu savaş, bütün diğer savaşlar gibi insanların hayatına ölüm, açlık, kıtlık, işkence ve eziyet getirmiştir. Konumuz açısından bakarsak, Rusya'da kadın hareketlerinin bu kadar aktif ve geniş aynı zamanda da şiddetli bir hâl almasının en başlıca sebebi de savaştı. 1915 yılının ortalarında, Ural'da kadınlar

gıda kıtlığı sebebiyle isyana başlarken, eşlerinin savaştan geri dönmesi ve gıda problemlerinin çözülmesi taleplerini öne sürmüşlerdi (Myasnikova, 2011, ss. 119-123).

Bu hareketlerin en ilginç tarafı, isyanların çoğunlukla pazarlarda fiyatlara itiraz edilerek yapılmasıydı. Örneğin, 1915 yılının Temmuz ayında Moskova'da Tagan pazarında kadınlar, patates fiyatının yüksek olmasından dolayı itirazlara başladılar. İtirazlar, yüksek sesle ve bağırışlarla karakterize olduğundan kısa zamanda etraflarına başka insanlar da toplandı. Onlar, patates fiyatının adil sayacakları şekilde düzenlenmeden uzaklaşmayacaklarını belirttiler (Engl, 2010, ss. 148-178). Başka bir isyanda kadınlar, mağazaya girip un fiyatının yüksek olmasından şikâyet etmişler ve mağaza sahibini fiyatları indirmese un çuvalarını alıp götürmekle tehdit etmişlerdir (Engl, 2010, ss. 148-178).

30 Mayıs 1915'te ise Orexov'da bir grup kadın, yumurta ve diğer erzakların pahalılığına itiraz ederek tezgâhları yıkmış, Haziran 1915 tarihinde Nijegorodskoy guberniyasının Gordeevka köyünde sayıları bini bulan kadın da temel gıdalar olan sütün ve tuzun pahalılığına itiraz etmeye başlamışlardı. İkinci isyanda iştirakçilerin sayısı, birkaç saatte 10.000 kişiye ulaşmıştı. Gelen polisler de ayaklanmayı önlemeye çalışsalar da isyancılar tarafından taşlı saldırıya maruz kalmışlardı. Sonuçta isyancılar, şeker ve başka erzaklardan çalıp kaçmışlardır (Engl, 2010, ss. 148-178).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kadınların pazardan başlayan bu küçük itirazları, kısa zaman içerisinde büyüyerek başka bölgelere de yayılabiliyordu. Birleşik Devletler Colorado Üniversitesi öğretim üyesi Profesör Barbara Engl, 1 Ekim 1915'te Moskova civarındaki Bogorodsk şehrinde yaklaşık 15 bin işçinin çalıştığı tekstil fabrikasında kadınların isyan ettiğini yazıyor. Sayıları otuzu bulan kadınlar, pazara şeker almaya gittikleri zaman şekerin satıldığını görüp heyecanlanıyorlar. Tüccarları vicdansızlık ve spekülasyon yapmakla suçlayan kadınlar, ayaklanarak malları yakmaya başlıyorlar. Polis, olayı bastırmaya çalışsa da kısa sürede isyan, diğer meydanlara sığıyor. İşçi kadınların bu ayaklanmalarına kısa sürede civar köylerin kadınları da katılıyor. Bu ayaklanma önlense de etkisi kısa süre içinde yalnız yakın fabrikalara değil Pavlovsk, Obuxov, Orexov fabrikalarına da yayılıyor. Polisin raporlarına göre bu ayaklanmalara 80 bin işçi katılmıştır (Engl, 2010, ss. 148-178).

Bu ayaklanmalar, çoğu zaman sonuçsuz kalmıyordu. Yukarıdaki eylem sonucunda işçiler, istediklerini alarak maaşlarına %20 zam yaptırmayı başardılar (Engl, 2010, ss. 148-178). 1916'da Ural'daki eylemde de aynı sonucu görüyoruz. Yönetim; emekli maaşlarına zam yapmıştı, işçilerin maaşları artırılmıştı, çalışanlara yemek hakları verilmeye başlanmıştı (Myasnikova, 2011, ss. 119-123).

Bazı yerlerde böyle itirazlar ölümlerle bile sonuçlanabiliyordu. 14-16 Şubat tarihlerinde Kafkasötesi'nin en büyük şehri olan Bakü'de çoğunluğu Ruslardan oluşan kadınlar grubu, sokakta gezerken tezgâhları ve değirmenleri yıkmaya başladılar. İsyan bittiği zaman geriye 57 yaralı ve 9 ölü kalmıştı (Engl, 2010, ss. 148-178).

Kadın hareketlerinin bir diğer özelliği de "Babiy Bunt"ların işçi tatilleri için de bir destek rolü oynamasıydı. Rusya İmparatorluğu genelinde görülen Babiy Bunt, işçilerin sendikal haklarının talepleri için bir kıvılcım olmuştu (Engl, 2010, ss. 148-178).

Bu isyanların başlama sebebinin savaş olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak açıktır ki olaylar, aslında kadınlara yönelik asırlardır devam eden hukuksuzluğun zaruri bir sonucuydu.

Şöyle ki savaş aslında kadınların kendi isteklerini dile getirmeleri için bir fırsat olmuştu. Aslında arşiv belgeleri, hatıratlar ve tarihi eserler, Rusya tarihinde kadın hareketlerinin birçok sebebinin olduğunu gösteriyor. Tarihi belgeler, aşağı sınıftan olan kadınların günlük hayatın zorluğu, maaşın azlığı, gıda yetmezliği sebepleriyle harekete katıldıklarını göstermektedir. Sosyal - Demokrat hareketin üyesi, Bolşevik kadın A.V. Artyuxin (A.V. Sorokin) kendi hatıratında devrim hareketlerine katılmasında zor şartlar altında geçen çocukluk hayatının etkisinin çok olduğunu yazmaktadır. O, 12 yaşından itibaren çalışma hayatına atıldığını, 12 saat çalışma karşılığında ise 20 kuruş para kazandığını söylüyordu. Annesi, fabrikada grevlere katıldığı için işten atılmıştı. Artyuxin, Çarlık Rusya'sında kadınların durumunu anlatırken iş yerlerinde kadınların az maaşa çok uzun saatler boyunca çalışmasından, kaldıkları yerlerin çok küçük hatta bir kişinin insani şekilde uyuyabileceği kadar bile bir ortamın bulunmamasından, sağlık koşullarının berbat olmasından bahsediyor. Hatta durum o kadar vahimdir ki işçi sınıfında doğan üç çocuktan biri, altı çocuktan ise ikisi hayatta kalabiliyordu (Vanyuşina, 2016).

Aslında kadınların sorunu yalnızca fakir olmakla sınırlı olmayıp sosyal hayatta da bir dizi kısıtlamalara maruz kalmalarıydı. Oluşan bütün sosyo-ekonomik değişimlere rağmen yönetim, kadınları hâlâ sosyal hayattan uzak tutmaya çalışıyordu. Örneğin, 1914 yılına kadar evli kadınlar için pasaport kısıtlamaları vardı. Kadınlar; eşlerinin izni olmadan kalıcı ikametlerini değiştiremiyor, çalışmıyor ve eğitim alamıyorlardı. 1917 yılına kadar ise onların seçim hakkı yoktu. Kadınlar, devlet kurumlarında çalışmıyor ve avukat olma hakkına sahip değillerdi (Vanyuşina, 2016).

Çok yüksek kurslarda eğitim görmüş kadınlar, Halkseverlik (Narodničestvo - Populizm) cereyanına bağlılardı (Vanyuşina, 2016).

Rusya'daki kadın hareketleri, diğer ülkelerde olduğu gibi köklerini XVIII. yüzyıldaki büyük Fransa devriminden, kadınların ve erkeklerin eşitliği idealinden veya amacından etkilenerek almıştır (Polişuk, 2013, ss. 1-20). Genellikle kadınların erkeklerle eşitliği fikrini ise anarşistler, ortaya atmışlardır. 19. yüzyılda ise kadın dernekleri oluşmaya başlamıştı. Bunlar, kadınların yalnızca evde çocuk yetiştirerek yaşamalarını değil aynı zamanda ev dışında normal iş hayatı yaşayabilmelerini de talep ediyorlardı (Polişuk, 2013, ss. 1-20).

Görüldüğü gibi Rusya'daki kadınların da istekleri ve hedefleri, 19. yüzyılda dünya kadınlarının mücadele vererek elde ettikleri ekonomik ve siyasi haklardan farklı değildi.

2. Bakü'de “Babiy Bunt” veya Kafkasötesi’ndeki İlk Kadın Ayaklanması

Birinci Dünya Savaşı, Rusya İmparatorluğunu gerek siyasi gerek de ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştı. Savaş için harcanan paralar, fabrikaların tamamen orduya hizmet etmesi, erkeklerin hızla orduya alınması; ülke ekonomisini yerle bir etmişti. Esas işçi sınıfının cepheye alınması, fabrikaların kapanmasına ve üretimin hızla düşmesine sebep oluyordu. Sonuçta savaşın ikinci yılından başlayarak gıda ürünlerinin fiyatı hızla yükselmiş, karaborsacılık yaygın bir hale gelmiş ve halkın elit kısmı zenginleşirken büyük bir kısmı ise açlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştı (Kurat, 2014, s. 446). Bunun sebebi, halkın ihtiyacı olan gıda ürünlerinin cepheye, askerlere gönderilmesi idi. Böyle bir durum da sivil halk arasında kıtlığın artmasına ve dolayısıyla grevlerin çoğalmasına sebep olmaktadır.

Bakü'deki “Babiy Bunt” da böyle bir durumda ortaya çıkmıştı. Bakü, Kafkasötesi'nin en büyük sanayi şehri olmasının yanısıra kalabalık ve farklı milletlere ev sahipliği eden bir şehirdi. Burada çok sayıda Rus, Yahudi, Ermeni ve başka milletlerden gruplar yaşamaktaydı. 14-17 Şubat olaylarını yapanların hangi milletten olmasıyla ilgili tam bir bilgi karşımıza çıkmasa da bu kadınların genellikle Ruslardan oluştuğu tahmin ediliyor.

Konumuzun temel kaynaklarını oluşturan Manaf Süleymanov'un ve Şepelev'in hatıratlarında isyanların genel sebebinin açlık, kıtlık ve savaş olduğu belirtiliyor. Bu konuda Şepelev, olayları şu şekilde kaleme alıyordu:

Umutsuz kadınların bakkalları nasıl çökerttiğini, insan kalabalığının sokaklarda nasıl öfkelenildiğini “Ekmek!”, “Savaş Bitsin!” sloganlarını attığımı çok iyi hatırlıyorum. Öfkeli jandarmalar ve polisler, isyancıları hiçbir şekilde yatıştırmayı başaramıyordu. Daha sonra, yardıma eli kırbaçlı Kazaklar çağırılıyor. Hırpalanmış kadınlar için, askerler ayağa kalkıyor. Gerçek bir savaş başlıyor. Kadınların ayaklanması kısa sürede Bolşevikler tarafından desteklenen Bakı proletarya tarafından destek buluyor. Petrol sahaları ve rafinerilerdeki çalışanlar greve başlıyor (Şepelev, 1974).

Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki bu Kafkasötesi olaylar ortaya çıktığı zaman Şepelev, ebeveynlerini kaybederek Rostov Don'dan Bakü'ye taşınmak zorunda kalan küçük bir çocuktur. Şepelev, ülkedeki mevcut gıda yetersizliğinin ve fiyat artışlarının çocukları aç kalan kadınları ayaklanmaya sevkeden önemli etkenler olduğunu yazmaktadır. Şepelev'in hatıraları içinde yanlış ve tutarsız bilgiler olsa da olaylarla ilgili genel bilgiler vardır. Örneğin, Şepelov ayaklanmanın Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında oluştuğunu söylüyor. Halbuki isyan, 1917 değil 1916 yılında patlak vermişti. Bunun yanı sıra o, isyanın bastırılması ve halkta vatanseverlik duygularının uyandırılması için imparatorun amcası Nikolay Nikolayeviç Romanov'un Bakü'ye davet edildiğini, bu olaylar sırasında Rusya'da Şubat Devrimi'nin patlak verdiğini yazmaktadır (Şepelev, 1974). Halbuki Şubat Devrimi, bahsedilen olaylardan tam bir sene sonra olmuştu.

Şepelev gibi Süleymanov da olayın temel sebebinin savaş ile ortaya çıkan açlık, pahalılık ve kıtlık olduğunu yazıyor. 14 Şubat 1914 günü başlayan bu isyanı Hazarötesi'nde kadınların ilk ayaklanması gibi kaleme alan M. Süleymanov, ayaklanmanın oluşmasını bütün ayrıntıları ile hatıralarında yazmıştır. İsyân, "Aleksandr Nevski pazarında alışveriş yapan bir kadının fiyatların pahalılığından dolayı satıcıyla tartışarak patatesleri yere dökmelerinden, bunun ardından ise içinde ay çekirdeği bulunan kutuyu yere atarak çekirdeği ayaklarının altında ezmesinden sonra başladı. Bu olaydan hemen sonra pazarın bulunduğu sokakta (şimdiki Hüsü Hacıyev sokağı) yüzlerce kadın da meyve sebzeleri, bakkalları, bezzaz dükkânlarını¹, fırınları, kasap dükkanlarını dağıttı. Karışıklık, Kuba (şimdiki Füzuli meydanı) meydanı ve Balahani (şimdiki Basın sokağı) sokaklarındaki dükkanlara da sıçradı. Polisler, olay yerine gelse de kalabalığın meydanlara inmesini engelleyemedi. İlk gün polislerin ateş etmemesini fırsat bilen kadınlar ve çocuklar, itfaiye arabalarını kuşatarak polisler taşa atmaya başladılar. Daha sonra şehrin zengin sokaklarına doğru ilerleyen kadın kalabalığı, Metropol Hoteli² yanındaki zengin mağazaları yağmaladı. Ayaklanmanın ikinci gününde Skoblevin, Ağabala Kuliyev'in, Glazovun'un ambarlarını, değirmenlerini, 'Rus', 'Samalyot' gemi şirketlerinin mal ambarlarını talan ettiler.." Süleymanov, kadınların ve onlarla birlikte hareket eden erkeklerin şehirde 116 erzak, 70 civarında da tekstil, giyim mağazasını bastığını yazmaktadır (Süleymanov, 1987, s. 129).

Şepelev de Süleymanov da 17 Şubat tarihinde yalnız atlı Kazakların şehre gelmesinden sonra isyanı bastırmanın mümkün olduğunu yazmışlardır. İsyân sonucunda 64 kişi ölmüş veya yaralanmış; şehirde 2 milyon 957 bin manat zarar meydana gelmişti" (Süleymanov, 1987, s. 129 ve Şepelev, 1974).

¹ Kumaş alıp satan kimse

² Şimdiki Nizami Müzesi

Süleymanov'un verdiği bilgilere ve incelediğimiz gazetelere göre bu ayaklanmada yalnızca kadınların değil, aynı zamanda çocukların da bizzat aktif olarak yer aldığını görmekteyiz.

3. Basında “Babiy Bunt”

Bakü’de kadınlar tarafından oluşan ayaklanma, 14 Şubat’ta meydana gelse de basına bununla ilgili ilk haber, 25 Şubat’ta Bakü şehrinin geçici askeri valisi general-gubernatoru Martinov’un ilanı ile yansımıştır. Martinov, açıklamasında isyancılardan talancı ve tecavüzcü diye bahsediyor. O aslında Bakü’deki fiyatların diğer Rusya şehirlerine göre daha ucuz olduğunu belirterek kadınları vahşilikle ve diğer şehir sakinlerine zarar vermekle suçluyordu:

Hayatın ve gerekli şeylerin pahalılığı şehirde kaba bir güce dayanan heyecanın oluşmasına sebep olmuştur. Dün kuvvetli olan insanların yıllarca çektikleri zahmet sonucunda elde ettikleri varlıkları bir gün içinde ziyan olmuştur.

Saldırganlar ve istilacılar içinde kadınlar da vardır. Şaşırtıcı olan şudur ki; isyan eden kadınların içinde savaşta bulunan vatan savunucularının eşleri de vardır. Fakat, saldırganlar ve istilacılar o sırada orada bulunan müşterileri talan etmekle ne istiyorlarmış?

Bu Şubat ayının 14, 15, 16. günlerinde şahidi olduğumuz vahşi eylemler gerekli malların ucuzlaşmasına sebep olabilecek mi?

Hayır! Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı mevcut malların azalması ve savaştan dolayı yeni mal getirilmesinin azalması şüphesiz ki, bazı malların yokluğuna ve pahalalanmasına sebep olacaktır.

Dolayısıyla, istilacılar işi düzeltmemiş, bilakis, hükûmetin ve şehir idaresinin işini bozmuşlar. Halbuki, hükûmet ve şehir idaresinin işi aslında başarılı olup Bakü’de malların fiyatı, İç Rusya ve diğer Kafkasya şehirlerine göre daha ucuzdur.

İstilacılar, Bakü şehrinin talanına iştirak etmeyip de kendi işlerine bakan, lakin bu olaylardan dolayı büyük zarar gören ahali üzerinde büyük ve manevi sorumluluk taşımaktalar.

Fiyatları nizama salmak için şeylerin fiyatını insafsızlıkla yükselten şahıslar hükûmet tarafından cezalandırılacak, Bakü sokaklarındaki olayları yapanlarla ilgili şiddetli tedbirler görülecektir.

Geçici general-gubernator MARTINOV (Bakı Xəbərləri, Açıq Söz, No 120, 25 Şubat 1916, s. 3).

Generalin yukarıdaki açıklamasından farklı olarak gazetelerin isyan tarihine kadar olan yayınlarındaki haberler, genellikle kıtlık, açlık, halkın zor durumu ve bütün bunların ortadan kaldırılması için hükûmetin gerekli önlemleri almaya çalıştığı hakkındaydı. Örneğin, “Açıq Söz” gazetesinin 113. sayısında savaştan kaynaklı olarak Kafkasötesine gönderilecek olan yüklerin Bakü’de depolarda

kalmasından, tek tek şahıslara mal verilmemesinden dolayı itirazların çıktığı hakkında haber vardı (Qənd, *Açıq Söz*, No 113, 17 Şubat 1916, s. 4).

Aynı gazetenin 114. sayısında ise дума gıslanlarının Bakü'nün gıda ihtiyacını karşılamak için Kuban ve Tersk'den çok sayıda mal getirilmesine izin verilmesi, gerekli malları almak için kartoçka usulünün oluşturulması için tartışmalar yapılması hakkında ve fırınlara ekmek yapmak için un dağıtılmasıyla ilgili kararlar alınması hakkında müzakereler yer almıştı (Qlasnilar Şurası, *Açıq Söz*, No 114, 18 Şubat 1916, s. 2).

Aynı zamanda bu dönem basınında dikkat çeken hususlardan biri de gazetelerin ciddi sansüre maruz kalmasıydı. Ayaklanmanın gerçekleştiği 14, 15, 16, 17 Şubat tarihlerinde yayımlanan gazetelerin bazen birkaç sütunu bazense bütün bir sayfası, sansürlü olarak beyaz çıkıyordu. Örneğin "Açıq Söz" gazetesinin bazen birkaç sayfası, bazen Bakü haberleri başlığının bir kısmı sansürlü çıkmıştı³. Alınan bütün bu önlemlere rağmen bazı gazete haberlerine göre şehirde olağanüstü olayların olduğu tahmin edilebiliyordu Mesela, "Açıq Söz" gazetesinin 17 Şubat'ta yayımlanan 113. sayısında, Meclisin 15 Şubat tarihinde şehirde oluşan olağanüstü olaylardan dolayı acilen toplandığı ve müzakereler yaptığı ile ilgili haberler vardı" (Dumanın İclası., *Açıq Söz*, No 113, 17 Şubat 1916, s. 4). 18 Şubat'ta yayımlanan 114. sayıda ise Meclisin toplantıda kabul ettiği kararlar açıklanıyordu. Bu kararlarda, şehir ambarlarından ekmek yapanlara bir hafta boyunca ücretsiz un verilmesi, Bakü'ye makulat⁴ ve mühimmat⁵ taşınması için yeni vagonların verilmesi, Kuban'dan ve Tersk'den hayvan getirilmesi için izin alınması, ambarlarda tutulan makulat ve mühimmatın en kısa zamanda araştırılması, kartoçka sisteminin⁶ oluşturulması gibi meseleler yer almıştı" (Bakı Xəbərləri, *Açıq Söz*, No 114, 18 Şubat 1916, s. 2)

"Açıq Söz" gazetesinin aynı sayısında Martinov'un acilen Tiflis'ten Bakü'ye dönmesi ile ilgili haber de yer almaktaydı (Dumanın İclası, *Açıq Söz*, No 113, 17 Şubat 1916, s. 4). Dönemin hatıratlarında olaylar sırasında Martinov'un şehirde olmaması, daha sonra şehre dönmesi hatta kadınlar tarafından onun da taşlanması hakkında bilgiler vardır (Süleymanov, 1987, s. 129).

Yukarıda da aktardığımız gibi 14-16 Şubat tarihlerinde en çok çıkan gazete haberleri, şehirdeki yiyecek rezervleri ile ilgili olmuştur. Bu haberler içinde "Kafkas ve Merkuri" şirketinin ambarlarında yeterince şeker olduğu, demir

³ "Açıq Söz" gazetesinin 111, 112, 113. sayılarının bazı sayfaları ya tamamen ya da bazı sütunları beyaz çıkmıştır.

⁴ Gıda, yiyecek

⁵ Hayat için önemli şeyler

⁶ Belirli miktarda gıda vs. almak için insanlara verilen karne, ekmek kartoçkası, gıda kartoçkası vs.

yollarının mal kabul etmemesinden dolayı Kafkasötesi'ne gidecek olan malların Bakü'de toplanması, gemilerde de birçok malın toplandığı ile ilgili haberler yayılmaktaydı. Bu şirket, kendisinin diğer şirketlere göre daha az engel çıkardığını iddia ediyordu (Dumanın İclası, *Açıq Söz*, No 113, 17 Şubat 1916, s. 4).

Aynı zamanda 19 Şubat tarihinde verilen bir kararla ülkeden dışarıya kayıt dışı herhangi bir mal çıkarılması men ediliyordu. Aksi halde 3000 manat civarında para cezası ve 3 aylık hapis cezası bekleniyordu (Bakı Xəbərləri, *Açıq Söz*, No 115, 19 Şubat 1916, s. 3).

19 Şubat tarihinde basında Askeri Vali Martinov'un, şehirdeki karışıklıktan dolayı daha öncesinde verdiği kararın iki maddesini sakinliğin yeniden tesis edilmesi gerekçesiyle yürürlükten kaldırmasına dair bildirisi basılmıştı. Bu iki madde ise akşam saat altıdan sonra bütün mağazaların, ticarethanelerin ve gösteri alanlarının kapanması ve akşam saat yediden sonra askerler dışında kimsenin sokaklara çıkmamasına dair maddelerdi (Bakı Xəbərləri, s. 3 ve Elan-i Rəsmi, s. 3, *Açıq Söz*, No 115, 19 Şubat 1916, s. 3). Bu haberle artık ayaklanmadan iki gün sonra ortalığın yatıştığını tahmin edebiliyoruz.

Artık 25 Şubat'ta Bakü şehri Askeri Valisi Martinov'un resmi ilanından sonra gazetelerde bu ayaklanma ve ayaklanmaya bağlı eylemlerin ortadan kaldırılması ile ilgili alınan önlemler, yer almaya başlamıştır. Bakü Şehir Duması'nın 22 Şubat tarihinde yapılan toplantısı, basına 26 Şubat günü yansımıştır. Kapalı yapılan bu toplantıda ayaklanma sebebinin kıtlık, açlık ve pahalılık olduğu, buna rağmen fiyatları düşürmenin mümkün olmadığı açıklanmıştır. Bunun yanı sıra aslında Bakü'deki fiyatların İç Rusya'dan, Vladikafkasya'dan ve Tiflis'ten daha ucuz olduğu beyan edilmiştir. Aynı zamanda olayın araştırılması için bir komisyon kurularak bu komisyonun Kafkasya canişini huzuruna gönderilmesi ve bazı hususlarda ricada bulunulması gibi kararlar alınmıştır. Buraya Askeri Vali Martinov'un savaş bitene kadar Bakü'de kalması, 14-16 Şubat olaylarının sebeplerinin araştırılması, halkın ihtiyaçlarını öğrenmek ve karşılamak için komisyon oluşturulması ve makulat ürünlerinin taşınmasının düzene sokulması için önlemler alınması gibi bazı meseleler de dahil edilmiştir (Şəhər Dumasının Qərarları, *Açıq Söz*, No 121, 26 Şubat 1916, s. 3).

Mesele aynı zamanda Devlet Duması'nda da tartışılmış ve Kafkasya canişini, Dahiliyye Veziri'ne olayla ilgili bilgi almak için bir sorgu bile göndermişti. Kafkasya canişini ise olayı araştırmayı, Kutais Askeri Valisi Potulov'a havale etmiş ve Potulov, 25 Şubat'ta Bakü'ye gelerek bu işi icra etmesi için Avrupa oteline yerleştirilmişti (Bakı İğtişası Barəsində, Bəsirət, No 82, 27 Şubat 1916, s. 2). Canişin, kısa bir zamanda Duma'nın sorularını cevaplandırarak öncelikle olayın meydana gelişi hakkında geniş bilgi vermiştir. Ardından olayın gerçekleşme sebebinin fiyat artışı olduğu ve buna karşı mücadele etmek için

önlemler alındığı belirtilmiştir. Fakat Canişin de Askeri Vali Martınov gibi olaya daha gerçekçi yaklaşarak ülkenin savaş durumunda olduğunu, demir yollarının yalnız insanların ihtiyacı için değil aynı zamanda ordu için de hizmet etmesi zorunda olmasından dolayı halkın zorluk çekmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemiştir. Bunun dışında Canişin, işçilerin bu ayaklanmaya yönlendirilmediğini aksine isyanın bastırılması için yardım ettiğini, petrol sahalarında eylem yapmaya çalışanların eylemlerinin bertaraf edildiğini ve petrol sahalarında hiçbir tehlikenin olmadığını açıklamıştır (Bakı Vaqələri Haqqında, *Açıq Söz*, No 124, 1 Mart 1916, s. 3).

Gazeteleri incelediğimizde olayın kısa sürede merkeze, üst kurumlara ulaştığını ve onların ilgi alanında olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu ilginin sebebini Bakü'nün sahip olduğu ekonomik durumda aramak daha mantıklıdır. Şöyle ki Rusya İmparatorluğu'nun petrol ihtiyacını karşılayan en önemli şehirlerden birinde böyle bir olayın olması, İmparatorluğu büyük bir tehlike karşısında bırakıyordu. Hatta yerel basın kaynaklarında ve Rus gazetelerinde bu mesele, defalarca gündeme getirilmiştir. Moskova'da yayımlanan "R. Vedemosti" gazetesi; "Şimdiki büyük savaşta Bakü gibi büyük ticari ve sanayi merkezi olan önemli bir şehirde ortaya çıkan iğitsaşların vatanın büyük menfaatinden dolayı ne kadar zararlı olduğu herkesçe bilinen bir gerçeklik olmalıdır. Halbuki Bakü talanları zamanında bile dayandırılmamıştır" diyerek olayın ciddiyetine dikkat çekmeye çalışıyordu (Bakı Vaqələri Haqqında, *Açıq Söz*, No 125, 2 Mart 1916, s. 2). Bu mesele, meclisteki tartışmalarda da yerini almıştır. Meclis üyesi olan Babaxanov da Bakü'nün mühim bir ticaret ve sanayi merkezi olması açısından bu olayın ne gibi tehlikelere sebep olabileceğini açıklamıştır (Bakı İğtişası Barəsində, *Bəsirət*, No 82, 27 Şubat 1916, s. 2).

Artık 27 Şubat tarihinde olayın tam olarak nasıl meydana geldiğini gösteren meclisteki konuşmalar, basına daha yakın bir şekilde yansımaya başladı. Basındaki makaleleri hatıralardaki bilgilerle karşılaştırdığımızda aslında küçük farkların olduğu dikkatten kaçmıyor. Meclis üyesi M. Ceferov'un basında yayımlanan konuşmasına göre olay, 14 Şubat Yekşenbe (Pazar Günü) günü bir grup kadının malların pahalılığına itiraz ederek yeşillik satan dükkanları yıkmaları ve talan etmesi ile başlamıştır. Biraz sonra olay, şehrin diğer sokakalarına da yayılmış; şehirdeki diğer serseriler de olaya destek vermeye başlamışlardır. Kısa sürede yalnız makulat değil kırtasiye, giyim, kuyumcular da insan grupları tarafından talan edilmiştir (Bakı İğtişası Barəsində, *Bəsirət*, No 82, 27 Şubat 1916, s. 2 ve Bakı Vaqələri Haqqında, *Açıq Söz*, No 122, 28 Şubat 1916, s. 1).

İsyanla ilgili yapılan haberler içinde ilgi çeken noktalardan biri de polisin bu ayaklanmayı bastırmak için ciddi bir müdahalede bulunmamasıydı. Şöyle ki gazetelerde ilk iki-üç günde isyanı yatıştırmak için bir çaba gösterilmediği bilakis olayın tetiklendiği yazılmaktaydı. Hatta meclis üyesi M. Ceferov, bu işte

yerel polisleri de suçluyordu: “Üçüncü gün insanlar, değirmen ve un depolarını, şeker ve çay mağazalarını dağıtmışlardır. Sonuçta, mağazalar tamamen dağılmış, alışveriş durmuştur. Makulat ve mühimmat meselesi şimdi daha krizli bir hal almış ve ne olacağı belli değildir. Polis memurları yardım etmiyorlardı. Onlar olaylara kenardan bakarak talancıları müşterilerden koruyorlardı. Yalnız dördüncü gün polis işin uzandığını görmüş ve düzensizliğin önüne geçmiştir” (Bakı Vaqələri Haqqında, *Açıq Söz*, No 122, 28 Şubat 1916, s. 1 ve Bakı Vaqələri Haqqında, *Açıq Söz*, No 124, 1 Mart 1916, s. 3).

İsyan sonucunda devlet tarafından verilen kararlardan biri de Bakü Askeri Valisi olan Martınov’un işine son verilmesi olmuştur (Bakı Xəbərləri, *Doğru Söz*, No 11, 14 Şubat 1916, s. 4).

Sonuç

Rusya İmparatorluğu tarihinde adını sıklıkla duyduğumuz “Babiy Bunt” hareketi, imparatorluğun önemli bir endüstri merkezi olan Bakü’yü de etkiledi. 14-16 Şubat 1916 tarihli bu ayaklanma, Kafkasötesindeki ilk kadın ayaklanması olarak tarihe geçti. İlginç olan, bu olayda kadınların yanı sıra çocukların da olaylara karışmaları, eylemlerde bizzat iştirak etmeleriydi. Ayrıca, basının yazdığının aksine eylemlere katılanlar yalnızca kadın ve çocuklarla sınırlı kalmamış; işçiler de olaya karışmışlardır. Merak doğuran ise bu ayaklanmada Müslüman kadınların iştiraki ile ilgili herhangi bir haberin olmamasıydı.

I. Dünya Savaşı’nın sonuçlarından biri olarak değerlendirebileceğimiz bu isyan, Bakü’nün ekonomik konumundan dolayı bir süre basından saklanmaya çalışılrsa da bazı gazetelerde, sonraki tarihlerde isyanla ilgili haberlere ulaşabildik.

Konuyla ilgili kaynakların kısıtlı olması dolayısıyla bu çalışmanın hazırlanmasında birkaç hatıratla ve gazeteyle yetindik. Rusya arşivlerine ulaşamadığımızdan Bakü’deki bu isyanla ilgili daha geniş ve kapsamlı araştırma yapmamıza imkân olmamıştır.

Aynı zamanda belirtmek gerekir ki Rusya İmparatorluğu’ndaki bu olaylar, dünya genelinde daha öncesinde başlayan kadın hareketlerinin mantıksal bir devamı niteliğinde değerlendirilebilir.

Kaynakça

Kaynak eserler

- Bakı İğtişası Barəsində. (27 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 82, 2.
- Bakı Xəbərləri. (15 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 112, 3.
- Bakı Xəbərləri. (17 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 113, 3.
- Bakı Xəbərləri. (18 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 114, 2.
- Bakı Xəbərləri. (19 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 115, 3.
- Bakı Xəbərləri. (25 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 120, 3.
- Bakı Xəbərləri. (11 Mart 1916). *Doğru Söz*, 11, 4.

Bakı Vaqəələr Haqqında. (28 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 122, 1.

Bakı Vaqəələr Haqqında. (1 Mart 1916). *Açıq Söz*, 124, 3.

Bakı Vaqəələr Haqqında. (2 Mart 1916). *Açıq Söz*, 125, 2.

Dövlət Duması. (14 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 111, 2.

Dövlət Duması. (14 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 111, 3.

Dumanın İclası (17 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 113, 4.

Elan. (19 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 115, 4.

Elan-i Rəsmi. (25 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 120, 3.

Martınovun Vürudu. (17 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 113, 4.

Şəhər Dumasının Qərarları. (26 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 121, 3.

Təşəbbüs Lazımdır. (25 Şubat 1916). *Açıq Söz*, 120, 3.

Araştırma Eserleri

Engl, B. A. (2010). Ne Xlebnom Edinim: Jenşini i Prodovolstvennie Besporyadki v Pervuyu Mirovuyu Voynu. *Vestnik Leningradskogo Gosudarstvennogo Universiteta imeni A. S. Puşkina*.

Kurat, A. K. (2014). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: TDK.

Mustafaev, E. M ve Şerbinin, V. G. (1996). *Russko-Tureçkiy Slovar*. İstanbul: Engin Yayıncılık ve Matbaacılık Limited Şti.

Myasnikova, N. V. (2011). Jenskiy Protest i Ego Rol v İstoriçeskix Sobitiiyax. *İstoriçeskie, Filosofskie, Politiiçeskie i Yuridiiçeskie Nauki, Kulturalogiya i İskusstvovedenie. Voprosi teorii i Praktiki*, 4(10), 119-123.

Polişuk, E. N. (2013). Jenskoe Dvijenie v Rossii: Potrebnost Vremeni ili Anarxiya. *Vestnik Ryazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta im. S. A. Esenina*, 4(41), 1-20.

Süleymanov, M. (1987). *Eşitdiklərim Oxuduqlarım Gördüklərim*. Bakı.

İnternet Kaynakları

Cova, A. (2012). *Feminism*.

https://repositorio.ul.pt/bitstream/10451/23703/1/ICS_ACova_Feminism_EDI.pdf, 23 mart 2021 tarihinde erişildi.

Effiong, A. (2020). *A Brief History and Classification of Feminism*. 18 Eylül 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/346426941_A_brief_history_and_classification_of_feminism adresinden erişildi.

Kolay, H. (2015). *Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları*. 15 Eylül 2021 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/16692248-Kadin-hareketinin-surecleri-talepleri-ve-kazanimlari.html> adresinden erişildi.

Şepelev, A. L. *V Nebe i Na Zemle*. Voenizdat: 1974. 29 Nisan 2020 tarihinde <http://militera.lib.ru/memo/russian/shepelev/index.html> adresinden erişildi.

Vanyuşina O, V. (2016). *Motivaçionnie Osobennosti Pnixoda Jenşin v Revolyuçionnoe Dvijenie v Konçe XIX-naçale XX vv*. 13 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27281974> adresinden erişildi.

